RESEARCH ARTICLE

DOI: 10.54392/ijmrd2241

Asian Research Association

INDIAN JOURNAL OF
MULTILINGUAL RESEARCH AND DEVELOPMENT

A Novel Interpretation of *Bṛhaspatisūkta*

Vasudev Aital [a, *]

[a] Centre for Indian Science and Technology in Sanskrit, Department of Humanities and Social Sciences, Indian Institute of Technology Bombay, India

*Corresponding author Email: vasu.aital@gmail.com ; +91 91679 86690

DOI: https://doi.org/10.54392/ijmrd2241

Received: 10-10-2022; Revised: 14-11-2022; Accepted: 23-11-2022; Published: 02-12-2022

Abstract: Vedas have been studied with great interest at all times, resulting in their multi-lingual translations across the globe. There have been attempts to understand the Vedic *devatās* with different perspectives. These *devatās* are mythically glorified in the later literature, especially in the *Itihāsas* and *Purāṇas*. Among the earlier attempts made by scholars, we find detailed accounts of deities like Indra, Agni and a few others, but seldom do we find the same of Bṛhaspati. This paper presents a detailed novel interpretation with a perspective in light of *ādhyātmika* understanding of the *Bṛhaspatisūkta* (10.68) of the *Ṛgveda.* Here the author tried to follow the path of interpretative tradition expounded by the *ācāryas* like Udgītha, Sāyaṇa etc. and also the later commentators.

Keywords: *Ṛgveda*, *Ādhyātmika* Interpretation, *Saṃhitās*, Sāyaṇācārya, *Sūkta*, *Bṛhaspatisūkta*, *Aitihāsika*

1. Introduction

The Vedic tradition believes that the Vedas have different layers of meanings like *ādhiyājñika*, *ādhidaivika* and *ādhyātmika*. However, people mostly consider the *yājñika* interpretation of the Vedas and developed a narrative that *saṃhitās* are meant only for ritualistic purposes. (Wilson, 2016, p. xliii) It is necessary to see that the interpretations of the Vedic *saṃhitās* go way beyond the *yājñika* meaning, and a much deeper connection to *Vedānta* can be seen. When we examine Sāyaṇācārya's commentary, he gave the applications of each *sūkta* in appropriate *yājña* in the beginning. However, in the commentary, along with his objective or literal interpretation with possible alternative derivations, he gave *ādhyātmika* perspective too.[1] (Rajwade, 1933, p. ११०८) But the modern interpreters have overlooked these aspects. (Wilson, 2016, p. 431) Moreover, in order to understand a hymn, the reader has to understand the continuity and connection of each *mantra* with the other, along with the connection of one *sūkta* in relation to another. There is an onus to decipher the *Ṛgveda* in a genuine and well-informed way.

This paper presents a detailed novel interpretation with a perspective in light of *ādhyātmika* understanding of the *Bṛhaspatisūkta* (10.68) of the *Ṛgveda* in a way not hitherto acknowledged as prominent by following the hints given by the traditional Indian commentators. The interpretation of this *sūkta* contains an outlook at the beginning, followed by the novel commentary and a conclusion. The outlook includes the features of the *sūkta*, some pre-knowledge, and a summary of each *mantra.* In the commentary section, first, the *mantra* and its *padapāṭha* with *svara* are given. A detailed commentary in Sanskrit is provided right after the *padapāṭha*. Then an English translation of the same follows.

2. Pre-knowledge for the *sūkta*

The present *sūkta* is the 68th *sūkta* of the 10th *maṇḍala* or the 8th *sūkta* of the 5th *anuvāka* of the 10th *maṇḍala*. There are 12 *mantras* in this *sūkta*. The *ṛṣi* of this *sūkta* is Ayāsya of Aṅgirasas *gotra*. The *devatā* is Bṛhaspati, and the *sūkta* is composed in *Triṣṭup* metre.

1 (ऋ०सं० सा०भा० १.१९०.६)

 DOI: 10.54392/ijmrd2241

Before we look into the present *sūkta*, a certain understanding is needed. Sāyaṇa, begins his commentary by introducing the background story of the present *sūkta*. Bṛhaspati is the son of Aṅgiras, and he is the *purohita* of Indra. Once, the demons Paṇis stole the cows of Indra and kept them in a dark hidden place in the city of Vala. Indra then sent his dog Saramā to find his cows. When Saramā was unable to complete the task, Indra approached Bṛhaspati to find them and bring them back.[2] (Rajwade, 1933, p. ५१७)

3. The background story of the *sūkta*

This *sūkta* stands out amongst others as it has a fascinating mythological (*aitihāsika*) story in the foreground with a deeper understanding in the background.

As per the story, when Bṛhaspati heard the cows' mooing from the caves of the mountain, he recognised them as Indra's cows. When Bṛhaspati destroyed the weapons of Vala, covered by his soldiers from all sides, the cows hidden in the cave became visible. Consequently, Bṛhaspati brought out the cows from the caves and reunited the deities with their cows. The deities obliged by Bṛhaspati sang his praises.

4. Vedāntic approach to the sūkta

The following interpretation of this story tries to bring out a deeper insight in the light of *Vedānta*. Before we begin, all characters that were found in the story should be understood in the following way.

- The word '*go*', which refers to a cow in the story, is referred to the Knowledge-light (/ray of Knowledge) (*jñānaraśmi*)[3]
- the word *parvata* is referred to the intellect (*buddhi*)
- *Antarikṣa* to the mind (*manas*)
- *Vala* to the ignorance (*ajñāna*)
- Bṛhaspati to a Guru.

The abduction of the cows of the deities by Vala is interpreted as covering of the Knowledge by *ajñāna*, ignorance of a *sādhaka,* seeker of the ultimate Knowledge. Unable to access the Knowledge, the *sādhaka* seeks Bṛhaspati's guidance. When he hears the inner call of his soul, *jīvātman*, which is bound by ignorance, Bṛhaspati takes up the task of making the Knowledge accessible to the *sādhaka*. Then Bṛhaspati expels the *ajñāna*, ignorance, from his mind through ultimate Knowledge. And when Bṛhaspati destroyed the tormenting ignorance cloaked with lust, anger, greed and so on, by the powerful *Upaniṣadic* teachings, the Knowledge hidden within became accessible, just as the cows hidden in the cave became visible.

Consequently, Bṛhaspati brings the couple, i.e., *paramātman* and *jīvātman* together, by shedding the ignorance of the *jīvātman* who has forgotten his true identity of being one with the *paramātman* or the Ultimate. Then the *sādhaka,* obliged by Bṛhaspati sang his praises.

It can be seen here that Sāyaṇa has interpreted the foreground story in the light of the *Itihāsa*, and Udgītha in the light of the *ādhidaivika* approach. In contrast, the present research intends to provide an interpretation with an *ādhyātmika (Vedāntic)* approach.

5. Features of this *sūkta* - Similes

This *sūkta* explains how Bṛhaspati takes up the task of finding the cows and freeing them from the demons. This whole process has been beautifully described with a series of similes which are presented in the interpretation. There are 18 similes cited in the 12 *mantras*. Almost every action of the story has been described with a simile or two. For example, in the first *mantra,* one can see three similes to describe the praise given by the deities in the story. The similes are as follows:

1. Saving themselves from drowning, as birds chirp in joy flying above water; the praying deities fondly sang praises of Bṛhaspati for the return of their cows.
2. As constantly thundering clouds roar filled with water; the praying deities fondly sang praises of Bṛhaspati for the return of their cows.

[2] (ऋ०सं० सा०भा० १.६.५, १०.१०८, १.३२.११ इत्यादि।)

[3] The derivations of the same will be discussed in detail in the next section.

3. As the sound of waves from rivers gushes out of the mountains, freed from them; the praying deities fondly sang praises of Bṛhaspati for the return of their cows.

Here, each simile expresses different emotions behind the praise, which shows how important the cows are to the deities.

1. The first simile expresses the feeling of ecstasy due to the return of the cows.
2. The second simile expresses the feeling of fulfilment.
3. The third simile expresses the feeling of freedom due to the return of the cows.

Thus, the present *sūkta* is adorned with suitable and meaningful similes that have precisely expressed every action of this story.

6. Features of this *sūkta* – Puzzling order of the *mantras*

Another interesting thing that can be seen in this *sūkta* is the puzzling order of the *mantras* to convey the story. Usually, a *sūkta* presents a story through the *mantras* in an orderly manner. However, that is not the case here. For instance, the first *mantra* of this *sūkta* presents the story's conclusion, whereas the tenth *mantra* commences the story. In the initial period of this study, it was felt that the *mantras* conveyed the story in descending order. But, after proper understanding of the theme of the story, having consulted other related *sūktas* and investigating mythical legends, the present sequence of the *mantras* has been arrived, which is as follows: *mantra* no. 10, 11, 9, 7, 5, 8, 6, 4, 3, 2, 1, and 12. Here, the 12th *mantra* depicts the benefits (*phalaśruti*), which will be blessed upon the reciter by the deity of the *sūkta*. Below is an attempt to present the story by following the new sequence of the *mantras.*

- The story begins with the abduction of the cows of the deities by Vala. Unable to find their cows, the deities seek Bṛhaspati's aid. Bṛhaspati takes up the task of finding the cows. (*Mantra* no. 10)
- The ancestors of Bṛhaspati who assisted him in this task, established the constellations in the *dyuloka* to provide him with light. They arranged the light of day and the darkness of night. (*Mantra* no. 11)
- Bṛhaspati also took Uṣas, Āditya and Agni with him to find the cows. (*Mantra* no. 9)
- On his way, when he heard the cows' mooing from inside the mountain, Bṛhaspati recognised them as his cows. (*Mantra* no. 7)
- He expelled darkness from *antarikṣa* through his light and confirmed the presence of the cows there. (*Mantra* no. 5)
- He saw cows covered by rocks from all sides. (*Mantra* no. 8)
- When Bṛhaspati destroyed Vala's weapons covered by his soldiers from all sides, then the cows hidden in the cave became visible. (*Mantra* no.6)
- Consequently, Bṛhaspati brought out the cows from the caves. (*Mantra* no. 4)
- The cows were brought out from the mountain and taken to the deities. (*Mantra* no. 3)
- Thus, Bṛhaspati, the son of Aṅgiras reunited the deities with their cows. (*Mantra* no. 2)
- The deities obliged by Bṛhaspati sung his praises. (*Mantra* no. 1)
- Thus, we offer our obeisance to the *antarikṣa deva*, Bṛhaspati. (*Mantra* no. 12)

7. An Alternative Interpretation of the *sūkta*

As we see above, the new arrangement of the *mantras* suiting the storyline is quite a unique feature of this *sūkta.* However, in this attempt of providing the *ādhyātmika* quintessence constructed on the story, the original order of the *mantras* of the *sūkta* is retained.

10.68.1 **उ॒द॒प्रुतो॒ न वयो॒ रक्ष॑माणा॒ वाव॑दतो अ॒भ्रिय॑स्येव॒ घोषाः॑।**
गि॒रि॒भ्रजो॒ नोर्मयो॒ मद॑न्तो॒ बृह॒स्पति॑म॒भ्य१र्का अ॑नावन्॥१॥

उ॒द॒ऽप्रुतः॑। न। वयः॑। रक्ष॑माणाः। वाव॑दतः। अ॒भ्रिय॑स्यऽइव। घोषाः॑। गि॒रि॒ऽभ्रजः॑ न। ऊ॒र्मयः॑। मद॑न्तः। बृह॒स्पति॑म्। अ॒भि। अ॒र्काः। अ॒ना॒व॒न्॥

स्वात्मानम् उदके निमज्जनात् **रक्षमाणाः उदप्रुतः** उदकात् उद्गच्छन्तः **वयः** पक्षिणः **न** यथा शब्दायन्ते; **वावदतः** अविरततया शब्दायमानस्य अद्भिः आपूर्तस्य च **अभ्रियस्य** मेघसमूहस्य **घोषाः इव** यथा; **गिरिभ्रजः** पर्वतेभ्यः निस्सृतायाः विमुक्तायाः सरितः **ऊर्मयः**

तरङ्गाः **मदन्तः** शब्दायमानाः यथा भवन्ति तथा, **अर्काः** स्तोतारः आप्तकामाः साधकाः, बृहस्पतिना उद्धृताः; परमानन्देन आपूर्ताः; संसारचक्रात् विमुक्ताः सन्तः **बृहस्पतिम् अभि अनावन्** अभ्यष्टुवन्॥

As birds fly above water thus **saving themselves** from drowning, chirping with joy; **as constantly thundering clouds** filled with water **roar**; as **the sound of waves** from rivers **gushing out of the mountains**, freed from their source, the **praying seekers**, feeling elevated, fulfilled and freed from worldly-cycles, fondly sang **praises to Bṛhaspati.**

- **उदप्रुतः**[4] **–** [पुं०] उदकानि प्रवन्ते सिञ्चन्ति इति उदप्रुतः नद्यः।[5] उदकं वसतीवर्याख्यम् प्रति प्रवन्ते गच्छन्ति इति उदप्रुतः रसाः। उदकं प्रवन्ते निर्गमयन्ति इति उदप्रुतः रसाः।[6] उदकं प्रवन्ते उद्गमयन्ति इति उदप्रुतः कृषीवलाः।[7] उदकं प्लावयति इति उदप्रुत् अश्वः।[8] उदकस्य प्लावकः सेचकः इति उदप्रुत् मेघः।[9] उदके प्लवमानः इति उदप्रुत् सोमः।[10] उन्द (उन्दीँ[७] क्लेदने) + ण्वुल्[11] (अक)[12] > उदक > उद[13] + प्रु (प्रुङ्[१] गतौ) + क्विप्।
- **अभ्रियस्य –** [पुं०, स्त्री०, नपुं०] (अपो बिभर्ति इति, न भ्रश्यन्त्यापो यस्मात् इति वा अभ्रः) अभ्रे भवः इति अभ्रियः। अभ्र (अभ्रँ[१] गतौ) + अच् + घ > इय {यद्वा} अप् + भ्रंश् (भ्रंशुँ[४] अधः पतने) + क + घ > इय।
- **गिरिभ्रजः** – [पुं०] गिरिभ्यः पर्वतेभ्यः मेघेभ्यः वा भ्रष्टाः निर्गताः इति गिरिभ्रजः नद्यः वृष्ट्युदकानि वा। गॄ (गॄ[६] निगरणे) / (गॄ[९] शब्दे) + इ (किच्च) + भ्राज् (टुभ्राजृँ[१] दीप्तौ) + क्विन् / क्विप्।
- **अर्काः** - [पुं०] अर्च्यते स्तूयते एभिरिति अर्कः मन्त्राः। (त्रिपाठी, १९९०, p. ५८) अर्च्यते पूज्यते असाविति अर्कः पूज्यः। अर्च (अर्चँ[१] पूजायाम्) / (अर्चँ[१०] तापे स्तुतौ च) + घञ् (कर्मणि, कुत्वम्[14]) / घ[15] (करणे, कुत्वम्) / क[16]। {यद्वा} ऋच्यते स्तूयतेऽनेनेति अर्कः मन्त्रः। ऋच् (ऋचँ[६] स्तुतौ दीप्तौ च) + घ (कुत्वम्)।
- **ऊर्मयः -** [पुं०, स्त्री०] ऋच्छति गच्छति इति ऊर्मिः तरङ्गः। ऋ (गतौ / गतिप्रापणयोः / हिंसायाम्) + मि[17]।

10.68.2 **सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भग इवेदर्यमणं निनाय।**
जने मित्रो न दंपती अनक्ति बृहस्पते वाजयाशूँरिवाजौ॥२॥

सम्। गोभिः। आङ्गिरसः। नक्षमाणः। भगःऽइव। इत्। अर्यमणम्। निनाय। जने। मित्रः। न। दम्पती इति दम्ऽपती। अनक्ति। बृहस्पते। वाजय। आशून्ऽइव। आजौ॥

{**इत्** इत्थम्}, **भगः** ज्ञानम् **इव** स्वतेजसा **नक्षमाणः** व्याप्यमानः, **आङ्गिरसः** अङ्गानां कार्यकरणलक्षणानां रसः सार आत्मा बृहस्पतिः, **अर्यमणं** स्तुतिकर्तारं **गोभिः** ज्ञानरश्मिभिः **संनिनाय** संयोजयति। **मित्रो** सूर्यः **न** यथा अन्धकारावृते **जने** जनसमूहे रश्मीन् अभिव्यनक्ति तथा बृहस्पतिः, परमात्मना एकात्मत्वे अपि अज्ञानवशात् पृथक्त्वेन व्यवह्रियमाणे जीवे अज्ञानापहतिद्वारा आत्मप्रकाशम् अभिव्यञ्जयन् **दम्पती**[18] जीवात्मपरमात्मानौ[19] आत्मेश्वरौ[20] **अनक्ति** सङ्गमयति। हे **बृहस्पते**, योद्धारः आशून् द्रुतगान् युद्धाश्वान्

---

[4] This type of etymological explanation which includes possible derivations of most of the words with references is provided only once here as an example. The author did the same effort for all the *mantras*. However, sticking to the word limit, he did not provide such explanations for the rest of the *mantras*.

[5] (ऋ०सं० सा०भा० ७.४२.१)

[6] (ऋ०सं० सा०भा० ९.१०६.८)

[7] (ऋ०सं० सा०भा० १०.६८.१)

[8] (ऋ०सं० सा०भा० ४.४५.४)

[9] (ऋ०सं० सा०भा० ५.७४.४)

[10] (ऋ०सं० सा०भा० ९.१०८.७)

[11] "ण्वुल्तृचौ" (पा०सू० ३.१.१३३)

[12] "युवोरनाकौ" (पा०सू० ७.१.१)

[13] "उदकस्योदः संज्ञायाम्" (पा०सू० ६.३.५७)

[14] "चजोः कु घिण्ण्यतोः" (पा०सू० ७.३.५२) तत्र काशिका - चकारजकारयोः कवर्गादेशो भवति घिति ण्यति च प्रत्यये परतः।

[15] "पुंसि सञ्ज्ञायां घः प्रायेण" (पा०सू० ३.३.११८)

[16] "कृदाधारार्चिकलिभ्यः कः" (उ०को० ३.४०)

[17] अर्त्तेरुच्च (उ०सू० ४.४५)

[18] सख्यं साप्तपदीनं स्यात् (अ०को० २.८.९५६)

[19] "ऋतं पिबन्तौ सुकृतस्य लोके गुहां प्रविष्टौ परमे परार्धे। छायातपौ ब्रह्मविदो वदन्ति पञ्चाग्नयो ये च त्रिणाचिकेताः॥" (क०उ० १.३.१) **तत्र शाङ्करभाष्यम् -** ऋतं सत्यम् अवश्यंभावित्वात्कर्मफलं पिबन्तौ; एकस्तत्र कर्मफलं पिबति भुङ्क्ते नेतरः, तथापि पातृसम्बन्धात्पिबन्तावित्युच्येते च्छत्रिन्यायेन॥

आजौ सङ्ग्रामे **इव** यथा योजयन्ति तथा विषयान् प्रति सन्ततम् अनुधावतः **आशून्** इन्द्रियाणि[21] आजौ साधकस्य अन्तर्मार्गे **वाजय** सङ्गमय॥

Hence, Bṛhaspati **pervading** by his *tejas*-**like Knowledge**, **unites the worshippers with Knowledge-light**. **As the sun** brings its light to **people** engulfed in darkness, similarly Bṛhaspati **brings the couple** (*paramātman* and *jīvātman*) together by shedding the ignorance of *jīvātman* who has forgotten his true identity of being one with the *paramātman* or ultimate. **Oh, Bṛhaspati**! **As** a warrior engages **fast running horses on the battlefield**, you **engage** the misguided **senses (*indriyas*)** of the seeker towards its inner journey.

10.68.3 **साध्वर्या अतिथिनीरिषिराः स्पार्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः।**
बृहस्पतिः पर्वतेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः॥३॥

साधुऽअर्याः। अतिथिनीः। इषिराः। स्पार्हाः। सुऽवर्णाः। अनवद्यऽरूपाः। बृहस्पतिः। पर्वतेभ्यः। विऽतूर्य। निः। गाः।
ऊपे। यवम्ऽइव। स्थिविऽभ्यः॥

बृहस्पतिः, **साध्वर्याः** यासाम् अर्यः स्वामी साधुः उत्तमः योग्यः तादृशीः, **इषिराः** सातत्येन गच्छन्तीः, **अतिथिनीः** न तिष्ठन्तीः, **स्पार्हाः** मुमुक्षुभिः ईप्सनीयाः, **सुवर्णाः** योग्यैः एव सुष्ठु व्रियमाणाः ग्रहिष्यमाणाः, **अनवद्यरूपाः** निर्दुष्टाः अत्यन्तं प्रशंसायोग्याः, **गाः** ज्ञानरश्मीन्, **पर्वतेभ्यः** सर्वविधान् लौकिकव्यापारान् पूरयति इति पर्वतो बुद्धिः, तादृशेभ्यः अज्ञानावृतेभ्यः बुद्धिगुहाभ्यः (ज्ञानरश्मीन्) **वितूर्य** त्वरितं दूरीकृत्य **निः ऊपे** निराकर्षत्। कथमिव निराकर्षत् इत्यत्र दृष्टान्तः, **स्थिविभ्यः इव** कुसीदेभ्यः अधमर्णेभ्यः यथा **यवम्** धान्यम् निराकर्षति तथा॥

Bṛhaspati immediately **extracted** the **light of Knowledge from the mind-cave**[22] absorbed in ignorance. The light of Knowledge **that** was **held by the supreme**, which **is in constant motion,** which **will never stop, is sought by** the *mumukṣus*, **deserved by** a worthy *adhikārin*, **flawless and praiseworthy**. It should be extracted how: **as grain** is obtained **from a debtor**.

10.68.4 **आप्रुषायन्मधुन ऋतस्य योनिमवक्षिपन्नर्क उल्कामिव द्योः।**
बृहस्पतिरुद्धरन्नश्मनो गा भूम्या उद्नेव वि त्वचं बिभेद ॥४॥

आऽप्रुषायन्। मधुना। ऋतस्य। योनिम्। अवऽक्षिपन्। अर्कः। उल्काम्ऽइव। द्योः। बृहस्पतिः। उद्धरन्। अश्मनः। गाः।
भूम्याः। उद्नाऽइव। वि। त्वचम्। बिभेद ॥

अर्कः अर्चनीयः पूज्यः **बृहस्पतिः, मधुना** ज्ञानेन ज्ञानरसेन[23] वा चित्तभूमिम् **आप्रुषायन्** आपूरयन् आसेचयन् वा, तत्रैव **ऋतस्य योनिम्** आत्मतत्त्वम्[24] **अवक्षिपन्** अवारोपयन्, सूर्यः **द्योः** द्युलोकात् **उल्काम् इव** यथा मोचयति तथा **अश्मनः** अज्ञानात्[25] **गाः** ज्ञानरश्मीन् **उद्धरन्** मोचयन्, अज्ञानहेतुकैः कामक्रोधादिसंसारानर्थैः अपिनद्धां **भूम्याः** चित्तभूमेः **त्वचम्** वृत्तिं[26] **विबिभेद** विभिनत्ति। कथमिव विबिभेद इत्यत्र दृष्टान्तः, पर्जन्यः **उद्ना इव** वृष्ट्युदकेन यथा भूत्वचं विबिभेद तथा।

By saturating the mind with **the nectar of Knowledge, by sowing** the seeds of *ātmatatva* i.e., **the source of the ultimate truth**, **by releasing the Knowledge from** the bondage **of ignorance**, **like** the sun releases

[20] द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परिषस्वजाते। तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्ति अनश्नन्नन्योऽभिचाकशीति॥ (मु०उ० ३.१.१) **तत्र शाङ्करभाष्यम् -** ... तं परिष्वक्तवन्तौ सुपर्णाविव अविद्याकामकर्मवासनाश्रयलिङ्गोपाध्यात्मेश्वरौ। तयोः परिष्वक्तयोः अन्यः एकः क्षेत्रज्ञो लिङ्गोपाधिवृक्षमाश्रितः पिप्पलं कर्मनिष्पन्नं सुखदुःखलक्षणं फलं स्वादु अनेकविचित्रवेदनास्वादरूपं स्वादु अत्ति भक्षयत्युपभुङ्क्ते अविवेकतः। अनश्नन् अन्यः इतरः ईश्वरो नित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावः सर्वज्ञः सत्त्वोपाधिरीश्वरो नाश्नाति। प्रेरयिता ह्यसावुभयोर्भोज्यभोक्त्रोर्नित्यसाक्षित्वसत्तामात्रेण। स तु अनश्नन् अन्यः अभिचाकशीति पश्यत्येव केवलम्। दर्शनमात्रं हि तस्य प्रेरयितृत्वं राजवत्॥

[21] "इन्द्रियाणि हयानाहुर्विषयांस्तेषु गोचरान्। आत्मेन्द्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः॥" (क०उ० १.३.४)

[22] Here, *buddhi* is referred to a mountain because it fulfills of all kinds of worldly needs.

[23] "... रसो वै सः। रसग्ग् ह्येवायं लब्ध्वाऽनन्दी भवति..." (तै०उ० २.७.१) **तत्र शाङ्करभाष्यम् -** ... रसत्वात्। कुतो रसत्वप्रसिद्धिर्ब्रह्मण इत्यत आह - यद्वै तत्सुकृतं रसो वै सः। रसो नाम तृप्तिहेतुः आनन्दकरो मधुराम्लादिः प्रसिद्धो लोके। रसमेव हि अयं लब्ध्वा प्राप्य आनन्दी सुखी भवति।...

[24] "सत्यञ्चानृतञ्च सत्यमभवत्... सच्चत्यच्चाभवत् ..." (तै०उ० २.६.१)

[25] अश्नुते ब्रह्म व्याप्नोति विषयविषयिभावेन इति अज्ञानम् अश्मा।

[26] अन्तःकरणस्य परिणामभूता वृत्तिः अन्तःकरणबहिर्भूतान् विषयान् विषयीकर्तुमात्मानं विस्तारयन्ती बाह्यसम्बन्धं प्राप्नोति इत्यतः सा वृत्तिः त्वगित्युच्यते।

shooting stars from the *dyuloka*, the **revered Bṛhaspati cleaves the sheaths of mind** covered in ignorant passions and desires **like water** penetrating the earth's crust and entering into it.

10.68.5 **अप॒ ज्योति॑षा॒ तमो॑ अ॒न्तरि॑क्षादु॒द्नः शीपा॑लमिव॒ वात॑ आजत्।**
बृह॒स्पति॑रनु॒मृश्या॑ व॒लस्या॒भ्रमि॑व॒ वात॒ आ च॑क्र॒ आ गाः॥५॥

अप॑। ज्योति॑षा। तमः॑। अ॒न्तरि॑क्षात्। उ॒द्नः। शीपा॑लम्ऽइव। वातः॑। आ॒ज॒त्। बृह॒स्पतिः॑। अ॒नु॒ऽमृश्य॑। व॒लस्य॑। अ॒भ्रम्ऽइ॑व। वातः॑। आ। च॒क्रे। आ। गाः॥

वातः वायुः **उद्नः** उदकात् **शीपालम् इव** शैवालं यथा अपसारयति तथा, **बृहस्पतिः** आत्मस्वरूपम् अवगन्तुम् प्राप्तुम् अर्हताम् **अनुमृश्य** निश्चित्य, **ज्योतिषा** ज्ञानप्रकाशेन **अन्तरिक्षात्**[27] मनसः[28] अन्तःकरणात् **तमः** अन्धकारम् अज्ञानम् **अप आजत्** अपागमयत्। **वातः** वायुः वर्षणोत्सुकं विकीर्णम् **अभ्रम् इव** मेघं यथा एकीकरोति तथा, **वलस्य** आवरणात्मकस्य अज्ञानस्य आवरणशक्त्या गृहीतान् **आ** व्याप्तान् **गाः** ज्ञानराशीन् बृहस्पतिः **आचक्रे** आसमन्तात् एकत्राकरोत्॥

As the wind clears out **algae** from **water**, so **Bṛhaspati clears out the *tamas* from mind, having determined** the seeker's resoluteness to gain the ultimate truth. **As the wind brings** together **rain-bearing clouds**, so **Bṛhaspati** unveils **ignorance** that covers the **all-pervading Knowledge**.

10.68.6 **य॒दा व॒लस्य॒ पीय॑तो॒ जसुं॒ भेद्बृह॒स्पति॑र॒ग्नित॑पोभिर॒र्कैः।**
द॒द्भिर्न जि॒ह्वा परि॑विष्ट॒माद॑दा॒विर्नि॒धीँर॑कृणोदु॒स्रिया॑णाम्॥६॥

य॒दा। व॒लस्य॑। पीय॑तः। जसु॑म्। भेत्। बृह॒स्पतिः॑। अ॒ग्नित॑पःऽभिः। अ॒र्कैः। द॒त्ऽभिः। न। जि॒ह्वा। परि॑ऽविष्टम्। आद॑त्। आ॒विः। नि॒ऽधीन्। अ॒कृ॒णो॒त्। उ॒स्रिया॑णाम्॥

दद्भिः दन्तैः परिविष्टं भक्ष्यं **जिह्वा न** यथा **आदत्** अत्ति तथा, शोकमोहकारणत्वेन **पीयतः** पीडादायकस्य **वलस्य** अज्ञानस्य कामक्रोधादिभिः **परिविष्टं** परिवृतं **जसुम्** स्थूलसूक्ष्मशरीरसङ्घातं[29] **यदा अग्नितपोभिः** अग्निवत् तपनशीलैः अज्ञानबीजनाशकैः **अर्कैः** स्तोत्रैः **बृहस्पतिः भेत्** भिनत्ति तदा **उस्रियाणां** ज्ञानरश्मीनां **निधीन्** आधारम् आत्मतत्त्वम् **आविः अकृणोत्** आविरकरोत्॥

When Bṛhaspati destroyed the body cloaked by lust, anger, greed and so on, **of tormenting ignorance** caused by sorrow and delusion, **by powerful prayers as the tongue consumes** food covered **by teeth**, then, he **made** the *ātmatatva* which is **the base of the Knowledge-light accessable**.

10.68.7 **बृह॒स्पति॒रम॑त॒ हि त्यदा॑सां॒ नाम॑ स्व॒रीणां॒ सद॑ने॒ गुहा॒ यत्।**
आ॒ण्डेव॑ भि॒त्त्वा श॑कु॒नस्य॒ गर्भ॒मुदु॒स्रियाः॒ पर्व॑तस्य॒ त्मना॑जत्॥७॥

बृह॒स्पतिः॑। अम॑त। हि। त्यत्। आ॒सा॒म्। नाम॑। स्व॒रीणा॑म्। सद॑ने। गुहा॑। यत्। आ॒ण्डाऽइ॑व। भि॒त्त्वा। श॒कु॒नस्य॑। गर्भ॑म्। उत्। उ॒स्रियाः॑। पर्व॑तस्य। त्मना॑। आ॒ज॒त्॥

साधकस्य **गुहा सदने** बुद्धिगुहायाः[30] हृदये[31] वा स्थाने **स्वरीणां** स्वयं राजमानानां स्तुत्यमानानां वा **आसां** ज्ञानरश्मीनां **त्यत्** अव्यक्तम् **नाम** आह्वानम् **यत्** यदा **बृहस्पतिः अमत** अवागच्छत् तदा **हि, शकुनस्य** पक्षिणः तापः **आण्डा** शावकानि **गर्भम्** अण्डं स्वयं भित्वा

[27] अन्तः आत्मेन्द्रिययोर्मध्ये स्थित्वा ईक्षते इति अन्तरिक्षं मनः।

[28] "मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः। बन्धाय विषयासक्तं मुक्त्यै निर्विषयं स्मृतम्॥" (ब्रह्म०उ० २)

[29] साधनावशात् जसुः शरीरम्। "शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्" (कु०सं० ५.३३) **तत्र मल्लिनाथटीका** - धर्मस्तु कायेन वाचा बुद्ध्या धनादिना च बहुभिः साध्यते। तेषु च वपुरेव मुख्यं साधनम्। सति देहे धर्मार्थकाममोक्षलक्षणाश्चतुर्वर्गाः साध्यन्ते। अत एव, "सततमात्मानमेव गोपयीत" इति श्रुतिः। (कालिदासः, १९८९, p. ११४)

[30] "अणोरणीयान् महतो महीयान् आत्मा गुहायां निहितोऽस्य जन्तोः" (श्वे०उ० ३.२०)

[31] "तस्मादिदं गुहाहृदयम्" (श०ब्रा० ११.२.६.५)

बहिरागन्तुं प्रेरयितुं **इव** तथा, बृहस्पतिः अग्नितपोभिः स्तोत्रैः **पर्वतस्य** बुद्धिगुहायाः अन्तः प्रतिबद्धान् **उस्रियाः** ज्ञानरश्मीन्, ते यथा **त्मना** स्वयम्[32] अज्ञानावरणं **भित्त्वा** इत्वा बहिरागच्छेयुः तथा कुर्वन् **उत् आजत्** उदगमयत्॥

When Bṛhaspati heard the **implicit invocation** of the **self-illuminating** Knowledge-light **in the mind-cave** of the seeker, then he inspired the seeker to lead the veiled **Knowledge** out of the covers **of ignorance** in the mind-cave by **himself**, through prayers, like a **bird's** incubation inspires **a hatch** to break **an egg** and **come out of it**.

10.68.8 **अश्नापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न दीन उदनि क्षियन्तम्।**
निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद्बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य॥८॥

अश्ना। अपिऽनद्धम्। मधु। परि। अपश्यत्। मत्स्यम्। न। दीने। उदनि। क्षियन्तम्। निः। तत्। जभार। चमसम्। न। वृक्षात्। बृहस्पतिः। विऽरवेण। विऽकृत्य॥

दीने उदनि शुष्के तडागे **क्षियन्तं** बहु कष्टेन वसन्तं **मत्स्यं न** इव, **अश्ना** भोगायतनेन शरीरेण **अपिनद्धं** बद्धं संसारदुःखेन पीडितं **मधु** आत्मानं[33] **बृहस्पतिः पर्यपश्यत्** परितोऽद्राक्षीत्। प्रागेव स्वेन रूपेण उपस्थितं **चमसं** पात्रं **वृक्षात् न** यथा विकारयन्ति तथा **विरवेण** विशेषस्तुत्या महावाक्याद्यनुसन्धानेन अज्ञानं **विकृत्य** विशेषेण कृत्वा वशीकृत्य विद्यमानमेव **तत्** मधु **निः जभार** निर्जहार नितान्तम् अहरत्॥

As a fish wriggles in a dry lake, so **Bṛhaspati found the Knowledge-light** agitated and **enveloped by the body** which is the abode of enjoyment. **As a chalice** already existent in **a tree** is extracted from it, so divine Knowledge is extracted from ignorance, **spellbinding the ignorance with special prayers**.

10.68.9 **सोषामविन्दत्स स्वः सो अग्निं सो अर्केण वि बबाधे तमांसि।**
बृहस्पतिर्गोवपुषो वलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार॥९॥

सः। उषाम्। अविन्दत्। सः। स्वरिति स्वः। सः। अग्निम्। सः। अर्केण। वि। बबाधे। तमांसि। बृहस्पतिः। गोऽवपुषः। वलस्य। निः। मज्जानम्। न। पर्वणः। जभार॥

सः बृहस्पतिः, तमसोऽपहननाय **उषाम् अविन्दत्, सः** बृहस्पतिः सत्यस्य अपिनद्धं मुखम् अपावृङ्क्तुं **स्वः** आदित्यम्[34] अविन्दत्, **सः** बृहस्पतिः साधकं सुष्ठु मार्गे नेतुम् **अग्निं**[35] अविन्दत्। सः बृहस्पतिः, **अर्केण** स्तोत्रेण **तमांसि** अन्धकारं **विबबाधे** विशेषेण अबाधयत्। **पर्वणः** अस्थिसन्धेः **मज्जानं न** यथा महता क्लेशेन निर्हरन्ति तद्वत्, **गोवपुषः** ज्ञानस्य आवरकस्य **वलस्य** कार्यरूपायाः पर्वणः बुद्धिगुहायाः तान् ज्ञानराशीन् **निः जभार** निर्जहार अभिव्यक्तानकरोत्॥

Bṛhaspati accompanied Uṣā in order to remove the darkness. In order to reveal the truth, **he** took **Sūrya** as his companion and to guide the seeker towards the right path, **he** took **Agni** with him. That Bṛhaspati **dispelled the darkness by prayers**. **As marrow** is extracted from **joints**, similarly, he **extracted** and manifested the knowledge-light from the mind-cave, the **playing-field of ignorance.**

10.68.10 **हिमेव पर्णा मुषिता वनानि बृहस्पतिनाकृपयद्वलो गाः।**
अनानुकृत्यमपुनश्चकार यात्सूर्यामासा मिथ उच्चरातः॥१०॥

हिमाऽइव। पर्णा। मुषिता। वनानि। बृहस्पतिना। अकृपयत्। वलः। गाः। अनानुऽकृत्यम्। अपुनरिति। चकार। यात्। सूर्यामासा। मिथः। उत्ऽचरातः॥

---

32 "न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते। तत्स्वयं योगसंसिद्धः कालेनात्मनि विन्दति॥" (भ०गी० ४.३८) **तत्र शाङ्करभाष्यम् -** न हि ज्ञानेन सदृशं तुल्यं पवित्रं पावनं शुद्धिकरम् इह विद्यते। तत् ज्ञानं स्वयमेव योगसंसिद्धः योगेन कर्मयोगेन समाधियोगेन च संसिद्धः संस्कृतः योग्यताम् आपन्नः सन् मुमुक्षुः कालेन महता आत्मनि विन्दति लभते इत्यर्थः॥

33 "आत्मा वै पुरुषस्य मधु" (तै०सं० २.३.२.९)

34 "हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखम्। तत्त्वं पूषन्नपावृणु सत्यधर्माय दृष्टये॥" (ई०उ० १५)

35 "अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम॥" (ऋ०सं० १.१८९.१) / (ई०उ० १८)

हिमा तुषारैः **पर्णा** पत्राणि **मुषिता** आच्छाद्य अपहृतानि **इव** यथा भवन्ति तथा, अज्ञानावरणेन **वनानि**[36] वननीयाः स्तुत्यर्हाः ज्ञानरश्मयः मुषिताः आच्छादिताः अभूवन्। अथ, स्तुतिशक्तिसहितेन **बृहस्पतिना वलः** अज्ञानम् **अकृपयत्** दुर्बलताम् अगच्छत्, मुषिताः **गाः** ज्ञानं च प्राकटयत्। **यात्** यावत् **सूर्यामासा** सूर्याचन्द्रमसौ **मिथः उच्चरातः** उभावपि उच्चरन्ति, अर्थात् संसारचक्रमिदं यावत् प्रवर्तते तावत् बृहस्पतिः **अननुकृत्यम्** कैरप्यन्यैः कर्तुं दुःशकं, केवलं गुरुणा एव कर्तुं शक्यं कार्यम् **अपुनः** उपनिषज्जन्यब्रह्मज्ञानेन आत्यन्तिकदुःखनिवृत्तेः सिद्धत्वात् तदर्थं पुनः अकर्तव्यं कर्म **चकार**[37] अकरोत्॥

As leaves appear to be **robbed by** a blanket of **snow**, so **the revered** Knowledge-light appears to be covered by ignorance. Now, with the power of prayers, **Bṛhaspati** has **overpowered ignorance** and unveiled **Knowledge**. Thus, **he performed** a task which **cannot be replicated** by anyone else and **which does not leave any scope for doing it again as long as both sun and moon rise,** i.e., till the world-cycle exists. Here, the task is uniting the *paramātman* and *jīvātman* together by shedding the ignorance of *jīvātman,* who has forgotten his true identity of being one with the *paramātman* or the ultimate, with the *upaniṣadic* teachings. This task of a Guru cannot be replicated by anyone because only the Guru can guide us in this path. The task should not be repeated because, through the *upaniṣadic* teaching, all worldly sorrows will be castigated entirely, i.e., after this castigation, nothing will be left than the Knowledge.

10.68.11 **अभि श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिंशन्।**
रात्र्यां तमो अदधुर्ज्योतिरहन्बृहस्पतिर्भिनदद्रिं विददगाः॥११॥

अभि। श्यावम्। न। कृशनेभिः। अश्वम्। नक्षत्रेभिः। पितरः। द्याम्। अपिंशन्। रात्र्याम्। तमः। अदधुः। ज्योतिः।
अहन्। बृहस्पतिः। भिनत्। अद्रिम्। विदत्। गाः॥

यदा **बृहस्पतिः अद्रिम्** अज्ञानम् **भिनत्** अभिनत् **गाः** ज्ञानं च **विदत्** अविन्दत् तदा, **श्यावं** कपिशवर्णीयम् **अश्वं कृशनेभिः** सौवर्णैराभरणैः अलङ्कुर्वन्ति **न** तद्वत्, **पितरः** पालयितारः बृहस्पतिं सेवितारः देवाः **द्यां** द्युलोकं **नक्षत्रेभिः अभि अपिंशन्** अभितो अदीपयन्। ते च **रात्र्यां तमः** अपि च **अहन्** अहनि **ज्योतिः** प्रकाशम् **अदधुः**।[38]

When **Bṛhaspati destroyed the ignorance** and **made aaccesible the Knwoledge-light, the admirers** of Bṛhaspati have **adorned** and brightened **the *antarikṣa* with constellations,** as people **adorn a dark horse with golden ornaments**. Moreover, they **placed darkness in night** and **light in day**.

10.68.12 **इदमकर्म नमो अभ्रियाय यः पूर्वीरन्वानोनवीति।**
बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो धात्॥१२॥

इदम्। अकर्म। नमः। अभ्रियाय। यः। पूर्वीः। अनु। आऽनोनवीति। बृहस्पतिः सः। हि। गोभिः। सः। अश्वैः। सः।
वीरेभिः। सः। नृऽभिः। नः। वयः। धात्॥

इत्थम्भूतेन, **अभ्रियाय** अन्तरिक्षस्थानीयाय देवाय **इदम्** स्तुतं **नमः** स्तोत्रं वयम् **अकर्म** अकार्ष्म। **यः** बृहस्पतिः **पूर्वीः** पूर्वोक्ताभिः ऋग्भिः मन्त्रैः **अनु** अनुक्रमेण **आनोनवीति** अस्मत्तः स्तुतः भवति **सः बृहस्पतिः गोभिः** सर्वज्ञानरूपैः मनोवृत्तिभिः, **अश्वैः** उत्तमेन्द्रियैः,[39] **वीरेभिः** प्राणैः,[40] **नृभिः** रक्तनेत्रीभिः नाडीभिः इत्थं शरीरेन्द्रियमनआदिभिः संयुक्तम् आध्यात्मिकं **वयः** जीवनं **नः** अस्मभ्यं **धात्** दधातु॥

Let us offer **this homage** to Bṛhaspati, **who resides in *antarikṣa*. He who is recited with above-said praise**; **may bestow to us an** elevated **life with intellect** full of Knowledge, well-receiving **senses**, enthusiastic **vitality/energy** and strong **vein.**

---

[36] "तद्ध तद्वनं नाम तद्वनमित्युपासितव्यं स य एतदेवं वेदाभि हैनं सर्वाणि भूतानि संवाञ्छन्ति॥" (के०उ० ४.६) **तत्र शाङ्करभाष्यम् -** किञ्च, तत् ब्रह्म ह किल तद्वनं नाम तस्य वनं तद्वनं तस्य प्राणिजातस्य प्रत्यगात्मभूतत्वाद्वनं वननीयं सम्भजनीयम् । अतः तद्वनं नाम; प्रख्यातं ब्रह्म तद्वनमिति यतः, तस्मात् तद्वनमिति अनेनैव गुणाभिधानेन उपासितव्यं चिन्तनीयम् ।

[37] "पण्डिताः समदर्शिनः॥" (भ०गी० ५.१८)

[38] "न तत्र सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नेमा विद्युतो भान्ति कुतोऽयमग्निः। तमेव भान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति॥" (मुं०उ० २.२.११) / (क०उ० २.२.१५)

[39] "इन्द्रियाणि हयानाहुर्विषयांस्तेषु गोचरान्। आत्मेन्द्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः॥" (क०उ० १.३.४)

[40] "प्राणा वै दश वीराः" (य०सं० १६.४८) / (श०ब्रा० १२.७.१.१२)

 DOI: 10.54392/ijmrd2241

8. Conclusion

It can be seen that Sāyaṇa has interpreted the foreground story in the light of the *Itihāsa*, and Udgītha in the light of the *ādhidaivika* approach. In contrast, the present research intends to provide an interpretation with an *ādhyātmika (Vedāntic)* approach.

In this novel interpretation, the author tried to follow the path of interpretative tradition expounded by *ācāryas* like Udgītha, Sāyaṇa etc. and the later commentators. Sāyaṇācārya presents the possibility for a vivid interpretation of this *sūkta* by interpreting certain words like *'go', 'vala', 'parvata'* etc. For example, initially, he interprets *'go'* as cow, and in an alternative scheme of interpretation, he has explained the same term as rainwater.

One of the later commentators, Brahmamuni, who follows the philosophy of Swami Dayananda Saraswati, also interprets the *sūkta* in spiritual light. He translates the phrase *'aśnā apinaddhaṃ madhu pari-apaśyat'* in the eighth *mantra* as 'he sees the soul firmly bound by the body, the place of worldly enjoyment'.[41] Here the meaning of the word '*aśnā*' is taken as 'by the body'. This interpretation is very contextual and meaningful in the *Vedāntic* line of thought.

Such instances in the interpretation provide a fertile ground for possible alternative interpretations. These frequent hints are an inspiration, and they paved the way for the present *sūkta,* expounded under a novel idea.

These paths, which are laid by our ancestors, can also guide the way for other *sūktas*, which can also give an *ādhyātmika (Vedāntic)* view. There is plenty of scope for such an interpretation, majorly for *sūktas* that are related to the diety Bṛhaspati and Brahmaṇaspati.

References

Primary Sources

Abhyankar, K. V. (1961). A Dictionary of Sanskrit Grammar (First Edition ed.). (B. J. Sandesara, Ed.) Baroda: Oriental Institute.

Bhagavatpada, S. S. (1982). Upaniṣadbhāṣyam (Chandogyopanishad) (Vol. 2). (S. S. Shastri, Ed.) Varanasi: Mahesh Research Institute (Shri Dakshinamurti Math Prakashan).

Bhagavatpada, S. S. (1986). Upaniṣadbhāṣyam (The Brahadaranyakopanishad) (Vol. 3). (S. S. Shastri, Ed.) Varanasi: Mahesh Research Institute (Shri Dakshinamurti Math Prakashan).

Bhagavatpada, S. S. (2004). Upaniṣadbhāṣyam (For the first 8 Upaniṣads) (Vol. 1). (S. S. Shastri, Ed.) Varanasi: Mahesh Research Institute (Shri Dakshinamurti Math Prakashan).

Gambhirananda, S. (2018). Bhagavad Gītā - with the Commentary of Śaṅkarācārya. (S. Gambhirananda, Trans.) Kolkata: Advita Ashrama.

Pansikar, W. L. (Ed.). (1999). Śrīmadbhagavadgītā (With the commentaries). Varanasi: Chaukhamba Sanskrit Prartishthan.

Rajwade, P. V. (Ed.). (1933). Ṛgveda Saṃhitā: With the Commentary of Sāyaṇācārya,. Poona: N. S. Sontakke, Secretary of Vedic Samshodhan Mandal.

Rao, H. V. (Ed.). (1949). ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಸಮೇತಾ ಋಗ್ವೇದಸಂಹಿತಾ (Vol. 1). (H. V. Rao, Trans.) Mysore: Shri Jayachamarajendra Vedaratnamala.

Shastri, K. S. (Ed.). (1929). THE ṚKSAṂHITĀ (with the Bhāṣya of Skandasvāmin and Dīpikā of Veṅkaṭamādhavārya). Trivandrum: Published Under the Authority of the Government of Her Highness the Maharani Regent of Travancore.

[41] भोगवता भोगायतनेन शरीरेण दृढं बद्धमात्मानं परिपश्यति (ऋ०सं० ब्र०मु०भा० १०.६८.८)

Vishvabandhu (Ed.). (1965). Ṛgveda: with padapāṭha and the available portions of the bhāṣya by Skandasvāmīn and Udgītha, the vyākhyā by Veṅkaṭamādhava and Mudgala's vṛtti based on Sāyaṇa-bhāṣya. Hoshiarpur : Vishveshvarananda Vedic Research Institute.

अमरसिंहः. (१९२९). नामलिङ्गानुशासनं नाम अमरकोशः (श्रीभानुदीक्षितकृतया व्याख्यासुधाख्यया क्याख्यया सहितः). (शिवदत्त, Ed.) मुम्बयी: पाण्डुरङ्ग जावजी.

चतुर्वेदः, ग., & विद्याभास्करः, प. (Eds.). (१९८९). वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता) (Vol. ३). दिल्ली: मोतीलाल बनारसीदास.

जयशङ्करजोशी (Ed.). (१९९३). हलायुधकोशः (अभिधानरत्नमाला). लखनऊ: उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान (हिन्दी समिति प्रभाग).

त्रिपाठी, ब. (१९९०). ऋग्वेदीय सुबन्तपदों का व्युत्पत्ति-चिन्तन. वाराणसी: सम्पूर्णानन्द-संस्कृत-विश्वविद्यालयः.

बहादुर, स. र. (२०१८). शब्दकल्पद्रुमः. दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.

बिमलि, ओ. (Ed.). (२००६). धातुरत्नाकरः. दिल्ली: परिमल पब्लिकेशन्स.

भट्टाचार्यः, श. त. (२०१८). वाचस्पत्यम् (बृहत् संस्कृताभिधानम्). दिल्ली: नाग प्रकाशन.

मिश्रः, प. ह. (Ed.). (२०१६). बृहद्धातुकुसुमाकरः (टिप्पण्यादिविभूषित-ण्यन्त-सन्नन्त-यङन्त-यङ्लुगन्त-भावकर्म-कृदन्तरूपसहितसार्थसकलधातुरूपाणां सङ्ग्रहः). दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.

मीमांसकः, य. (२०००). उणादि-कोषः. हरियाणा: रामलाल कपूर ट्रस्ट.

शास्त्रि, भ. (Ed.). (१९३८). ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम्. मुम्बयी: पाण्डुरङ्ग जावजी.

शास्त्री, र. क. (२०१४). उणादि-निरुक्ति-व्युत्पत्ति-कोषः. (द. शुक्ल, Ed.) उज्जयिनी: महर्षिसान्दीपनिराष्ट्रियवेदविद्याप्रतिष्ठानम्.

श्रीभार्गवशास्त्री (Ed.). (१९८७). पाणिनीयव्याकरणमहाभाष्यम् (Vol. I). दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.

श्रीमन्महर्षियास्कः. (१९५२). निरुक्तम् (निघण्टुः) (प्रथमः ed., Vol. १). (श्रीदेवराजयज्वा, Ed.) कलकत्ता: गुरुमण्डल ग्रन्थमाला - दशमसम्पुटम्.

श्रीमुकुन्दझाशर्मा, प. (Ed.). (२०१६). श्रीमद्यास्कमुनिप्रणीतं निरुक्तम्. दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.

स्वामी, द. (२०१०). ऋग्वेदादिभाष्यभूमिका (वेदादिविविधसच्छास्त्रप्रमाणैः समन्वितः). दिल्ली: आर्ष साहित्य प्रचार ट्रस्ट.

Secondary Sources

Griffith, R. T. (2016). The Hymns of The Ṛgveda. (J. Shastri, Ed.) Delhi: Motilal Banarasidass Publications Pvt. Ltd.

Kak, S. (2000). The Astronomical Code of the Rgveda. New Delhi: Munshiram Manoharlal.

Monier-Williams, S. M. (2015). A SANSKRIT-ENGLISH DICTIONARY. New Delhi: Bhartiya Granth Niketan.

Raja, C. K. (1957). THE VEDAS. Waltair: Andhra University.

Śāstri, M. (1901). The Bhagavad-gītā with the commentary of Śrī Śaṅkarācārya (Second ed.). Mysore: H H Sri Chamarajendra Wadeyar Bahadur GCSI.

Shastri, D. P. (1963). A Critical Study of Rigveda (Particulary from Point of View of Paniniyan Grammar). New Delhi: Puja Publications.

Wilson, H. H. (2016). Ṛgveda Saṃhitā: Sanskrit Text, English Translation, Notes & Index of Verses. New Delhi: Parimal Publications.

सिंह, ग. (Ed.). (१९९८). वेदान्तपरिभाषा. बम्बई: खेमराज श्रीकृष्णदास प्रकाशन.

Funding

No funding was received for conducting this study.

Does this article screened for similarity?

Yes

Conflict of interest

The Author has no conflicts of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

About the Licenses

© The Author 2022. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Cite this Article

Vasudev Aital, A Novel Interpretation of *Bṛhaspatisūkta*, Indian Journal of Multilingual Research and Development, Vol 3, Iss 4 (2022) 1-11. DOI: https://doi.org/10.54392/ijmrd2241